

RYSZARD JADCAK

WARTO CI - WOLNO - ODPOWIEDZIALNO

Jako ostatnia z cyklu konferencji, zainicjowanych trzy lata temu przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Orodok Terenowy przy Sdzie Wojewódzkim w Katowicach, reprezentowany przez s dziego S du Najwyszego Bronisława Czecha, odbyła si w tym miecie w dniach 17 i 18 czerwca 1993 roku ogólnopolska konferencja naukowa na temat: *Warto ci - Wolno - Odpowiedzialno*. Obradowano w gmachu Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Łskiego, który był współorganizatorem konferencji. Zgromadziła ona i tym razem nie tylko licznych przedstawicieli rodowisk prawniczych, ale i socjologów, filozofowie etyków.

Z około 100 referatów, jakie zgłoszono na konferencji, w cz ci plenarnej przedstawiono kilkana cie. Oto ich podstawowe tezy.

Prof. Maria Gołaszewska - Uniwersytet Jagiello ski: *Przed prawem s warto ci. Podstawowe zagadnienia aksjologii ogólnej*. Po przeprowadzeniu ró nych uj definicji warto ci i okre leniu, czym s warto ci w sensie ich statusu egzystencjalnego, autorka wysun ła propozycj takiego uj cia warto ci, które s istotnym czynnikiem wiata ludzkiego. Podstaw kreowania warto ci, dokonywania wyborów i podejmowania decyzji, jest wolno . Wyra enie „przed prawem s warto ci” mo na, zdaniem referentki, interpretowa na dwa sposoby: 1) prawo opiera si na systemie warto ci, 2) prawo stoi na stra y warto ci, które człowiek uznał społecznie za pozytywne, najwysze i konieczne dla zachowania statutu człowiecze stwa jako warto ci najwyszej.

Dr Wojciech Chudy - Katolicki Uniwersytet Lubelski: *Miejsce prawdy w systemie warto ci. Postawa klasyczna a postawa liberalistyczna i ich konsekwencje*. Autor rozwa a problem prawdy w uj ciu filozoficznym, przy czym koncentruje si na sporze mi dzy katolicyzmem a liberalizmem, a szerzej chrze cija stwem a lewic socliberaln . To pierwsze stanowisko wła ciwe jest postawie klasycznej (Arystoteles, Tomasz z Akwinu) a drugie postawie liberalistycznej (J. S. Mill, I. Berlin). Referent uznał, e główn przyczyn niezbornoci wewn trznej liberalizmu jest negacja klasycznej koncepcji prawdy b d niekonsekwentne jej traktowanie.

Dr Marek Piechowiak - Polska Akademia Nauk, Pozna : *O warto ciach i sprawiedliwoci prawa*. Rozwa aj c problemy, które stanowi o „dobrym prawie”, autor zauwa a, e prawo stanowione jest „narz dziem sprawiedliwoci”, a nie jej rdłem. Nie jest podstaw prawa osi gany konsens, bowiem istnieje racjonalne uzasadnienie dla kwestionowania woli wi kszo ci. Zdaniem referenta tradycja filozofii arystotelesowsko-tomistycznej skuteczniej ni współczesne teorie aksjologiczne oddala widmo totalitaryzmu i niebezpiecznego fundamentalizmu.

Prof. Stanisław Ehrlich - Uniwersytet Warszawski: *Od faktów i warto ci do odpowiedzialności rz dzanej normami*. Warto ci i jej system wpływaj na zachowanie

jednostek i grup po rednio: poprzez wyzwalanie normotwórstwa i wpływanie na funkcjonowanie norm, tj. zachowanie rz dzone przez normy. Wychowanie w poczuciu odpowiedzialności i egzekwowania jej w ramach ka dego funkcjonuj ce go systemu norm, to *conditio sine qua non* społecze stwa obywatelskiego. Skoro za społecze stwo to trzeba pocztywa za społecze stwo ludzi odpowiedzialnych, to trzeba wyra nie powiedzie , e tylko ono mo e przewyci y sprzeczno mi dzy wolności a ładem, sprzeczno , która dot d była udziałem tego społecze stwa.

Prof. Wiesław Lang - Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toru : *Czy prawo mo e i powinno chroni warto ci i zasady moralne?* Za punkt wyj cia swoich rozwa a przyjmuje autor pogl d, według którego takie poj cia, jak „warto moralna” i „dobro” s poj ciami relacyjnie zrelatywizowanymi do standardów ocennych (formułowanych w wypowiedziach j zykowych). Przedmiotami chronionymi bezpo rednio przez wi kszo norm prawnych s ró nego rodzaju dobra, a nie ideały, warto ci lub zasady moralne, do których dobra te s zrelatywizowane. Odnoszc si nast pnie do konkretnych rozstrzygni w naszym systemie prawnym, zauwa ył, e bezpo rednia ochrona prawna norm i zasad moralnych nie jest do pogodzenia z zasadami, na których oparte jest pa stwo prawa oraz otwarte i demokratyczne społecze stwo.

Prof. ks. Józef Krukowski - Katolicki Uniwersytet Lubelski: *Prawo a warto ci chrze cija skie*. Autor rozró nia dwa stanowiska odnoszc ce si do warto ci: 1) pozytywizm prawniczy - operuj cy poj ciami ładu prawnego (charakter statyczny) i 2) stanowisko prawno-naturalne, maj ce cechy aksjologizmu prawniczego. Zwraca uwag na prawo podmiotowe i stwierdza, e winno si ono legitymowa w porz dku moralnym, a wi c nie musi odwoływa si do prawa stanowionego. W ró d warto ci chrze cija skich wyró nił warto ci religijne i kulturalne. Nie stanowi one zagro enia dla pa stwa wieckiego.

Prof. Zygmunt Ziemi ski - Uniwersytet Adama Mickiewicza, Pozna : *Warto ci konstytucyjne i ich kolizje*. Do najwa niejszych kwestii, diskutowanych w kontek cie nowych propozycji ustawowych, a zwłaszcza Konstytucji R. P., nale : 1) postulat spójności aksjologicznej systemu prawnego; 2) pytanie o to, co uzna za warto ci konstytucyjne; 3) czy warto ci konstytucyjne maj by okrelane samodzielnie, czy te jako warto ci wyznaczane przez okrelon religi lub ideologi polityczn ; 4) preferencje aksjologiczne, które winny znale swój literalny wyraz w konstytucji (np. wolność i równo , prawa obywatelskie, gospodarka rynkowa, sprawiedliwo społeczna itd.).

Prof. ks. Stanisław Kowalczyk - Katolicki Uniwersytet Lubelski: *Wolność odpowiedzialna czy samozniewolenie?* Autor wychodzi od takiego poj cia wolności, które jest konsekwencj i dopełnieniem atrybutu my lenia, a wi c tym, co człowieka czyni osob . Rozró nia i omawia dwa uj cia wolności: 1) indywidualistyczno-liberaln (*od*), i 2) personalistyczn (*do*). W tym drugim uj ciu mieszcz si dwie formy wolności człowieka, mianowicie wolność bytowa i moralna. Chrze cija ska idea wolności uwypukla jej organiczny zwi zek ze sfer osobowych, uniwersalnych warto ci.

Prof. Halina Promie ska - Uniwersytet l ski: *Wolność jako miara ładu i rozwoju etycznego człowieka i społecze stwa*. Wolność to poj cie fundamentalne dla antropologii filozoficznej i dla etyki oraz filozofii prawa. Autorka poszukuje materiału dla prób okrelenia wolności w materiale historycznym. W konkluzji

stwierdza: 1) wolno musi by sprz ona ze wskazaniem na jej granice; 2) musi by zwi zana z kategori odpowiedzialno ci; 3) musi by uznana za warto nieautonomiczn (charakter warunkowy wolno ci).

Prof. Maria Szyszowska - Uniwersytet Warszawski: *Wybór warto ci*. Postępuje si terminami: człowiek jako indywiduum i człowiek jako obywatel. Granice pomi dzy nimi nie s ostre. Człowiek mo e realizowa siebie w granicach prawa pozytywnego. Prawo to przyznaje człowiekowi miar wolno ci. Zakresy wolno ci zale od systemów ustrojowo-prawnych. Wybory warto ci s jednak implikowane wewn trznie - ze wzgl du na prawd i odpowiedzialno .

Prof. Kazimierz Krzysztofek - Instytut Kultury, Warszawa: *Tolerancja: zarys problematyki badawczej*. Zauwa ył, e to, co nazywamy tolerancj , mie ci w sobie dwie postawy, ró ni ce si pod wzgl dem struktury motywacyjnej. W pierwszym typie postawy z tolerancj mamy do czynienia wtedy, gdy jaka grupa przyznaje innej równowa ne własnemu prawo do odmienno ci. Postawa druga to jedynie „znoszenie” inno ci, „pozytywna cierpliw ” wobec tej inno ci. Po przeprowadzeniu analizy warunków, jakie winno spełnia społecze stwo, je li chce uchodzi za tolerancyjne, autor stwierdza, e szans na ochron tolerancji jako warto ci daje społecze stwo liberalne.

Dr Zygmunt Tabor - Uniwersytet l ski: *Wolno Jako warto pa stwa prawnego*. Odnosz c si do sformułowa l. artykułu Konstytucji R. P., autor podejmuje analiz terminu „pa stwo prawne”. Zawieraj si w nim te kategorie wolno ci i porz dku prawnego. Chce pod tym terminem rozumie : pa stwo demokratyczne, pa stwo prawne i pa stwo sprawiedliwo ci społecznej.

Mgr Iwona Bogucka - Uniwersytet l ski: *O wolno ci jako funkcji prawa*. Autorka skoncentrowała si głównie na precyzowaniu poj cia wolno ci oraz jej granicach. Podkre lała kontroln funkcj prawa w stosunku do wolno ci.

Prof. Roman A. Tokarczyk - Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej, Lublin: *Elementy paradygmatyczne uj cia odpowiedzialno ci*. Odpowiedzialno jest okre lon relacj przynajmniej dwóch podmiotów - podmiotu odpowiedzialno ci i podmiotu z nim odpowiedzialnego tre ci odpowiedzialno ci. wiadomo , wolno , przyczynowo i warto ci składaj si l cznie na konstytutywne tre ci poj cia odpowiedzialno ci. I tak, kryterium ró dła pozwala mówi o odpowiedzialno ci moralnej, prawnej i politycznej. Kryterium podmiotowe pozwala wyró ni odpowiedzialno jednostki i zbiorowo ci, ludzk i instytucjonaln . Kryterium przedmiotowe prowadzi do rozró nienia odpowiedzialno ci materialnej od niematerialnej. Wreszcie kryterium realizacji uzasadnia mówienie o odpowiedzialno ci abstrakcyjnej i skonkretyzowanej.

Prof. Adam W grzecki - Akademia Ekonomiczna, Kraków: *Wolno zewn trzna i wewn trzna a odpowiedzialno* . Z wolno ci zewn trzn mamy do czynienia wówczas, gdy sytuacja daje nam szans na odniesienie si do naszych działa . Poszerzanie wolno ci zewn trznej nie musi oznacza jej rzeczywistego poszerzania, bo proces ten mo e nie znale odbicia w wiadomo ci podmiotu. Wolno zewn trzna mo e by zdobywana lub udzielana. Do wolno ci wewn trznej dochodzi wówczas, gdy podmiot zdobywa si na autodeterminacj . Czyn wolny jest czynem własnym osoby. Nie ma automatycznego zwi zku mi dzy wolno ci zewn trzn a wolno ci wewn trzn .

Dr Maria Łojewska - Politechnika Warszawska: *Odpowiedzialno jako warto moralna*. Autorka wyró niła ró ne poziomy i uwarunkowania odpowiedzialno ci.

Na pierwszym poziomie - odpowiedzialności za działania i konsekwencje - odpowiedzialność staje się przede wszystkim odpowiedzialnością za zewnętrzny świat. Natomiast na następnych poziomach - odpowiedzialność za wartości i teorię wartości oraz za przyjmowane koncepcje świata - odpowiedzialność przenika do wewnętrznego świata i staje się odpowiedzialnością za stworzoną przez człowieka postać własnego człowieczeństwa.

Dr Leopold Zgoda - Akademia Ekonomiczna, Kraków: *O odpowiedzialności w polityce*. Postuluje, aby w uprawianiu polityki liczył się zarówno z siłą jak i rozumem. Aby rozum mógł spełniać swoje zadania, trzeba wsparcia uczucia i woli. Wychodząc od polityki, której celem jest władza, dochodzimy do polityki dobrego wspólnego. Jej źródłem jest mądrość, lecz z kryterium skuteczności i tu zrezygnować nie można. Stąd wielka odpowiedzialność, jaka spoczywa na polityku.

Dr Krzysztof Murawski - Polska Akademia Nauk, Warszawa: *Przywództwo polityczne i kryzys moralny. Wybrane zagadnienia*. Autor podjął próbę opisu ról i charakteru kryzysu politycznego i moralnego w Polsce. Upatruje ich m.in. w odejściu od tradycyjnych wartości. Stąd postulat odbudowy, ale i stworzenia nowego ładu społecznego i politycznego. Zwraca uwagę na rolę Kościoła w tym procesie.

Prof. Ryszard Dyoniziak - Akademia Ekonomiczna, Kraków: *Naród i ojczyzna jako wartości społeczne*. Odwołując się do szeregu wypowiedzi oraz faktów życia politycznego podejmuje analizę współczesnego rozumienia pojęcia: naród, ojczyzna, europejskość. Jest zdania, że „naród” i „ojczyzna” jako wartości mogą odnaleźć w nowych warunkach historycznych i społecznych swoje znaczenie, bez potrzeby stwarzania sztucznych barier wobec innych ludzi i innych wartości.

Dr Jadwiga Tomczyk-Tołkacz - Akademia Ekonomiczna, Wrocław: *Problem wolności i odpowiedzialności w życiu gospodarczym*. System wartości, który wyznaje człowiek, kieruje jego zachowaniem, przez system preferencji pozwalając na dokonywanie wyborów. Myślenie ekonomiczne także charakteryzuje się myśleniem w kategoriach wyboru. W odniesieniu do działalności gospodarczej istotne są np. rozważania dotyczące tzw. wolności negatywnej, wolności od przemocy, przymusu, ograniczeń. Mieszczą tu problemy swobód i uprawnień ekonomicznych z jednej strony, przymusu i zniewolenia z drugiej.

Prof. Lech W. Zacher i mgr Iwona Przeor-Pastuszek - Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin: *Decyzje techniczne i inwestycyjne jako obszar konfliktu wartości, wolności i odpowiedzialności*.

Dr hab. Andrzej Kiepas - Uniwersytet Łódzki: *Idea etyki odpowiedzialności w filozofii techniki*. Działalność techniczna wiąże się z różnymi wartościami, które stanowi jej ogólne aksjologiczne ramy, a także powoduje następstwa, prowadzące do zmian w sferze wartości. Stąd można mówić o etyce odpowiedzialności, która zakłada: 1) konieczność dialogu, jako formy ujawniania i negocjowania potrzeb i interesów różnych grup społecznych; 2) wysoki poziom kompetencji; 3) wysoki poziom kultury etycznej i jej powiązanie z kulturą polityczną, prawną i techniczną; 4) konieczność tworzenia zaplecza instytucjonalnego, wspomagającego procesy wiadomego podejmowania odpowiedzialnych decyzji przez jednostki, grupy ludzi i instytucje.

Nad wszystkimi wystąpieniami przeprowadzono dyskusję. Jej treść, wraz z wygłoszonymi i przesłanymi na konferencję tekstami, będzie publikowana w specjalnym wydawnictwie.